

Något om samfälligheter och fiskelag

Några historiska anteckningar

De äldsta källorna för kunskapen om bysamfunden under den äldre medeltiden är landskapslagarna och rättsböckerna. De är avfattade i skrift från 1200 till mitten av 1300-talet.

Byordning började tillämpas i mitten på 1700-talet. I byordningen föreskrevs att en ålderman och två bisittare utses årligen av byalaget. Byalagets beslut utgjorde grunden inte bara för byns samhälliga liv utan också för dess ekonomiska tillvaro. Näringsfånget i byarna bestod av boskapsskötsel, åker- och ängsbruk, fiske och skogsbruk med tjärbränning. All skogsmark var allmänning eller odelt. Användandet reglerades med bestämmelser om hur mycket varje hemman enligt storlek fick avverka. Åkermarken var delad i tegskiften, så att alla byns hemman hade en teg i samtliga åkerområden. Ävenså med ängarna där byns hemman hade andelar.

Före mitten av 1500-talet erlades skatterna i Österbotten liksom i Sverige häradsvis, så att häradet i sin helhet svarade för ett visst skattebelopp. Man indelade häradena i mindre distrikt så så kallade fjärdingar (1/4). Varje sådant distrikt hade att hopbrunga sin del av skatten som var 8 mark. Pedersöre hade tre fjärdingar så skatten i häradet var 240 mark. Skatten i fjärdingen samlades in av rökarna(hemmanen) oberoende om bonden var rik eller fattig. Trots att fjärdingsskatten höjts ordentligt hade staten för små inkomster. Bönderna klagade därför hos kungen Gustav Vasa, som vintern 1556 påbjöd en skattejämkning i Finland. Man skulle i en jordebok skriva huru mycket jord med alla tillägor bonden hade, hur många personer fanns på gården, vilka produkter tillverkades, hur mycket fisk fångades, senare även tjärtillverkningen. De ständigt pågående krigen tärde hårt på statskassan trots många olika extra gärdar uppbars. Mellan åren 1571 – 1601 är minst 18 sådana kända. Den 28 juli 1608 utfärdade kung Karl IX förordning att Österbotten skulle jordrevas(mätas) för skattläggning. Här föreskrevs även huru åkerjorden skulle mätas. Förrättningsmännen skulle stångfälla åkern med en 9 alnar lång stång och på vart tunnland räkna 9 stänger på bredden 18 på längden, detta är "öresland". Tunnlandet skulle således var 13122 kvadratalnar. De skulle också uppteckna vad hemmanen hade i åker, äng, skog och fiskevatten. Det berodde nu på förrättningsmännen om jordskatten skulle svara mot storleken och godheten på hemmanet. Jordeboksräntan av ett helt mantal blev nu: Kvartalspenningar 12 mk, smör 24 skålpund, gäddor 8 skålpund, hö 1 fång (sommarlass) och dagsverken 6 stycken. Hemmanen åsattes skatt efter deras storlek och förmåner och det angavs med ett siffertal: 1 1/3, 1 1/4, 1 1/5, 2/3, 1/2, 1/3. Intet hemman fick lägre skatt än 1/5 mantal. På grund av de ständiga krigen höjdes skatterna oupphörligen så att skattetrycket steg. När fred nåddes 1648 borde de tillfälliga krigsgärdarna ha avskaffast. Men nu hade högadeln kommit till makten. Rikets högsta herrar erhöles hela socknar i förläning med rätt att uppbära de nya stora skatterna. Så länge förläningarna kvarstod mottog högadeln dessa skatter för sin hovhållning.

En ny skattläggning hade länge efterlysts av riksdagsmännen från Österbotten. Åtgärden betydde att lantmätare mätte ägorna och upprättade kartor över dessa. Detta skedde närmast för den blivande skattläggningen men kom att sammankopplas med en åtgärd som avsåg att upphjälpa jordbruket. Denna åtgärd medförde större uppsving än någon annan som vidtogs på 1700-talet till fromma för allmogen. Det var storskiftet. Storskiftet uttänktes inte av bönderna utan av en insiktsfull lantmätare, överdirektören i lantmäteristyrelsen Jacob Faggot. I samband med skattläggning då landet mättes och kartlades skulle hemmanens många tegar sammandras till några få stora skiften. Då blev det lättare för den enskilda bonden att bruka jorden. Lantmätarna skulle få påbörja storskiftet i byarna om samtliga var eniga därom. Sådan enighet var svår att uppnå. Slutligen

utfärdade regeringen den 5 april 1757 en förordning om storskifte vilket kunde utföras redan om en bonde i ett skifteslag anhöll därom. Nu blev det fart på storskiftena i Österbotten.

Trots delningen av åker, ängar och skogsmark blev det kvar odelade marker som lämnades samfällt på byalaget. Detsamma i allmänhet med fiskevattnen. Därför behövdes det organ för skötseln av dessa områden varför det bildades skilda delägarlag trots att de hade samma delägare. Genom lag och förordningar sades hur fisket skulle ordnas. För landområden kom den s.k. samfällighetslagen av de 7 maj 1940 för ordnandet av stadigvarande förvaltning genom reglemente. Delägarstämman skall utse ett antal sysslomän som skall leda förvaltningen under delägarstämmans inseende.

En stor förändring i förvaltning av fiskevattnen kom med ändringen av lagen om fiske 286/1982. Lagen stadgades att utredning av byarnas samfälliga vattenområdets gränser, delägarlägenheternas Rnr, namn och mantalets storlek. Inga småsaker för endel fiskelag. Redan fastställande av gränsen mot allmänt vattenområde måste lantmäteriverket uppgå gränsen genom en gammal lag från 1902 som stadgade att gränsen skall bestämmas så att den dras 500m från en punkt där djupet är 3 meter utanför den yttersta grundet som hör till byn. Gränsen fastställdes så att den blev möjligast rak genom att det vattenområde som hörde till byn och det vattenområde som hörde till allmänt, blev lika stora. Tremeters djuplinjen fick från sjöfartsverkets lodningssjökort. Det var de uppgifter som måste utredas enligt lagen om fiske för att fastställa vattenområdenas rättsliga ställning.

Enligt "Lagen om fiske 286/1982" skall alla fiskelag som är konstituerade(ställda under ordnad förvaltning) revidera sina stadgar och ordna sin verksamhet enligt ikraftvarande lag. Har fiskelaget ej konstituerat sig skall sådan åtgärd vidtagas så att fiskelaget blir konstituerat. Lantmäteriverket skulle genom nya fiskelagen utreda alla delägares andelar och storlek i de samfälligheter som hade fiskevattnen. Det gällde även de byar längre bort från kusten som hade små vattenområden i alla små pottar, bäckar och åar. Inget litet lantmäteritekniskt arbete men så stod staten för kostnaderna. Den nya fiskelagen stadgade även att fiskeekonomiska områden skulle bildas, omfattande en eller flera kommuner, där det är ändamålsenligt att vidtaga enhetliga åtgärder. Fiskeområdena underställs fiskedistrikt länsvis och för det skulle samtliga fiskelag meddela dit delägarlägenheternas nummer och namn, samt samfälliga vattenarealens storlek samt mantalets storlek.

Larsmo bys fiskelag godkände nya stadgar på sin delägarstämma 18 februari 2003 och Fiskeenheten vid Arbets- och näringscentralen godkände dem 7 juli 2003. Nu var stadgarna helt överensstämmande med vad som fodrades för att sammanslå Larsmo bys fiskelag med Larsmo bys samfällighet för landområden.

Lantmäteriförrättningen med sammanslagningen registrerades fastighetsregistret 24 maj 2008 under betäckningen: Samfällt vattenområde 440-402-876-4 SAMMFÄLLDA OMRÅDEN mantalet är som tidigare 8,677100. En invecklad process var till ända. Kanske den stora allmänheten inte fattar vad alla betäckningar och paragrafer och värdetal betyder i olika samfälligheter.

Uppgifterna som här beskrivs är hämtade ur Pederöre storsockens historia del 1 av K.V.Åkerblom, delvis också från Soklots byrätts protokoll utgivna av Ragna Ahlbäck.

Tore Backa